

До Спеціалізованої вченої ради Д 64.051.28

у Харківському національному університеті

імені В.Н. Каразіна

м. Харків, майдан Свободи, 6, 61022

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора юридичних наук, доцента

ОТРАДНОВОЇ ОЛЕСІ ОЛЕКСАНДРІВНИ

на дисертацію

КАЗАРЯН КСЕНІЇ АНДРІЇВНИ

«Шлюбний договір у міжнародному приватному праві»,

подану на здобуття наукового ступеню кандидата

юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право та

цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право

Актуальність теми дослідження пов'язана із стрімкою глобалізацією світу, доступністю швидких видів транспорту та розвиненою мережею Інтернет, що призводить до постійного збільшення кількості шлюбів між людьми різних національностей, рас, правових культур.

Актуальність теми обумовлюється також великою багатоманітністю форм шлюбів, що існують у світі. Йдеться про одностатеві шлюби, полігамію, тимчасові шлюби гостьові шлюби тощо. Такі шлюбні форми на сьогодні не властиві правовому полю України, але у разі одруження громадянина України із іноземним громадянином (громадянкою), правила щодо зазначених форм шлюбу можуть розповсюджуватися і на нього. І для запобігання (або навпаки допущення) цього необхідне ретельне дослідження норм міжнародного приватного права, у тому числі у сфері укладення шлюбних договорів.

Шлюбно-сімейні відносини мають найважливіше значення для суспільства, адже від стосунків у сім'ї залежить здоров'я, благополуччя, працездатність людини та її стосунки з іншими членами суспільства. У зв'язку з цим завданням права є допомога у нормалізації сімейних стосунків, пропонування юридичних конструкцій, які дозволили б мінімізувати сімейні конфлікти та спори. Такою конструкцією є шлюбний договір, який набуває ще більшого значення у сімейних відносинах з іноземним елементом, які обтяжуються різницею у правових та релігійних культурах подружжя.

На сьогодні важливим для розвитку права є закріплення у свідомості людей можливості і іноді навіть необхідності укладення шлюбних договорів, особливо у сфері, що регулюється міжнародним приватним правом. Але це можливо тільки у разі наявності доступних та зрозумілих правил. І саме наукові дослідження сприяють покращенню правового регулювання у досліджуваній сфері.

Важливим для сучасного сімейного та міжнародного приватного права є дослідження витоків розвитку шлюбного договору, ускладненого іноземним елементом, ретельне вивчення правового регулювання такого договору в Україні та в інших країнах, аналіз колізійних прив'язок, що застосовуються у цій сфері.

Все перелічене вище свідчить про те, що вітчизняній юриспруденції необхідні дослідження проблем на стику сімейного та міжнародного приватного права, зокрема питань щодо шлюбного договору, ускладненого іноземним елементом, а тому виконана К.А. Казарян дисертація на цю тему є необхідною та актуальною.

Актуальність теми підтверджується також і тим, що робота виконана відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2011 – 2015 роки, затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України 24 вересня 2010 р. № 14-10 та в рамках комплексної наукової програми № 0186.0.070867 «Правові проблеми здійснення майнових і особистих немайнових прав в умовах ринкової економіки», головних

напрямів фундаментальних досліджень юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

Наукова новизна, оцінка обґрунтованості наукових положень дисертації та їх достовірності. Новизна наукових положень дисертаційного дослідження Казарян К.А. полягає в тому, що це нове системне дослідження теоретичних і прикладних проблем шлюбного договору у міжнародному приватному праві.

Структура дисертації Казарян К.А. відповідає поставленій меті та завданням дослідження, а виклад його результатів здійснено на належному науково-методичному рівні.

Робота класично складається із трьох розділів, розділених на підрозділи. Авторка розпочинає дослідження загальної характеристики інституту шлюбного договору у міжнародному приватному праві (Розділ 1). Зокрема у цьому розділі дисертантка звертає увагу на загальну поняття шлюбу та шлюбних відносин, ускладнених іноземним елементом, становлення та розвиток інституту шлюбного договору, поняття шлюбного договору в міжнародному приватному праві в різних правових системах. У розділі 2 «Регулювання шлюбного договору в міжнародному приватному праві» аналізується правове регулювання шлюбних договорів із іноземним елементом на національному та міжнародному рівнях, а також проблеми застосування колізійних норм при регулюванні шлюбного договору з іноземним елементом. Третій розділ роботи присвячений проблемам укладення, виконання, зміни та припинення шлюбного договору з іноземним елементом, а також визнання такого договору недійсним.

Запропонована структура роботи надала можливість здійснити послідовний аналіз проблемних питань шлюбного договору у міжнародному приватному праві, повністю розкрити тему дослідження та досягнути поставленої мети дослідження.

Наукові положення та рекомендації є цілком обґрунтованими. Позитивною ознакою дисертаційного дослідження є те, що більшість

викладених у ній теоретичних узагальнень та практичних пропозицій формулюються з позицій удосконалення механізму реалізації та захисту прав осіб при укладенні шлюбного договору з іноземним елементом.

Обґрунтованість та достовірність підготовлених висновків та рекомендацій досягається за рахунок дослідження автором достатньої кількості літературних та нормативно-правових джерел (список використаних джерел налічує 198 найменувань).

Обґрунтованість сформульованих авторкою висновків і пропозицій підтверджується також фактом публікації робіт, присвячених темі дисертації. Зокрема результати наукового дослідження викладено у п'ятнадцяти наукових публікаціях, серед яких чотири статті у наукових фахових виданнях України, дві – у зарубіжних наукових виданнях, дев'ять тез доповідей на науково-практичних конференціях.

У цілому як публікації, так і автореферат дисертації з достатньою повнотою висвітлюють положення поданого на захист дослідження.

У дисертації вдало використані загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Роботі властивий логічний стиль викладення матеріалу, саме дослідження відзначається послідовністю та чіткістю висновків.

Дисертантка проаналізувати як українську, так і зарубіжне судову практику у сфері укладення та виконання шлюбних договорів. Причому здійснений аналіз не обмежується лише описом прикладів судових рішень, але і містить особисту позицію авторки по кожному випадку.

Цікавим та корисним є здійснений авторкою аналіз історичного розвитку категорії «шлюбний договір», знайдення витоків шлюбного договору у обрядах та звичаїв Вавилону та Стародавнього Риму, вивчення розвитку шлюбного договору у країнах Європи, у Російській імперії та на Українських землях.

Цінним є проведений дисертанткою аналіз колізійних прив'язок у сфері договірних шлюбних відносин, якими є особистий закон фізичної особи (*lex personalis*), закон місцезнаходження речі (*lex rei sitae*), закон місця

здійснення акту (*lex loci actus*) у формі закону місця укладення угоди (*lex loci contractus*), закон місця укладення шлюбу (*lex loci celebrationis*), закон, обраний сторонами правовідносин (*lex voluntatis*).

Правильною та корисною є пропозиція закріпити принцип автономії волі у міжнародних договорах у сфері регулювання шлюбно-сімейних відносин, та внести відповідні доповнення у чинні міжнародні договори, зокрема у регіональні конвенції про правову допомогу.

Слушною є пропозиція дисертантки при застосуванні права іноземної країни звертатися до права у цілому за виключенням колізійних норм, адже саме такий підхід дозволить запобігти ризику зворотного відсилання колізійними нормами.

Заслуговує на безперечну підтримку висновок дисертантки про необхідність аналізу наявності у фізичних осіб (сторін шлюбного договору) права на укладення шлюбу (досягнення ними шлюбного віку або надання права на шлюб за рішенням суду) відповідно до права країни громадянства кожного з подружжя.

Правильною та доведеною є пропозиція авторки включити до змісту шлюбного договору умову про відповідальність за його невиконання або неналежне виконання.

Слушним також є положення наукової новизни рівня «вперше» про те, що у разі виникнення конфлікту юрисдикцій варто надати сторонам право клопотати про передачу справи суду країни, з правом якої правовідносини мають найбільш тісний зв'язок, а не суду, який першим почав провадження у справі (с. 7, с. 163).

Безперечно цінною є надані дисертанткою практичні рекомендації українським громадянам щодо укладення шлюбного договору з іноземним елементом (Додаток 1, с. 189). Це прикрашає дисертаційне дослідження практичною складовою та є необхідним для українців, які одружуються на іноземних громадянах та бажають укласти з ними шлюбні договори.

Корисним також є проведений аналіз особливостей форми та змісту шлюбних договорів у різних країнах світу (Додаток 2, с. 192). Дисертантка аналізує обов'язковість застосування шлюбного договору, вимоги щодо його форми, обставини, за яких шлюбний договір є обов'язковим до виконання, порядок судової оцінки шлюбного договору та інші особливості шлюбного договору у 22 країнах Європи та світу.

Робота містить й інші позитивні висновки, відображені в дисертації та авторефераті.

Практична значимість результатів дослідження визначається пропозиціями щодо вдосконалення законодавства України у сфері правового регулювання шлюбного договору з іноземним елементом. Підготовлені дисертанткою пропозиції можуть бути використані суб'єктами законодавчої ініціативи, нотаріусами, суддями, вченими та викладачами вищих навчальних закладів.

Зауваження до дисертації

Не дивлячись на істотні здобутки роботи, дисертація К.А. Казарян має вразливі місця, щодо яких необхідно зробити певні зауваження.

1. Можна цілком погодитися із запропонованим авторкою визначенням шлюбного договору як договору, який укладається нареченими або подружжям та визначає особисті немайнові та майнові права та обов'язки подружжя на період перебування у шлюбі, на випадок припинення шлюбу та/або встановлення режиму сепарації подружжя, за умови, що основні права та свободи людини не порушуються (п. 4 наукової новизни рівня «вперше», с. 7, с. 77). Разом з тим, запропоноване визначення є загальним та стосується шлюбного договору як такого, а не шлюбного договору у міжнародному приватному праві (на що наголошує авторка). Крім того, важко погодитися, що визначення шлюбного договору надається авторкою вперше, адже визначення шлюбного договору надається у кожному сучасному підручнику із сімейного права, а також зустрічається у багатьох наукових статтях.

2. Подібне зауваження можна надати і щодо визначення авторкою шлюбу у міжнародному приватному праві як союзу фізичних осіб, який виникає внаслідок факту добровільної публічної реєстрації чи оголошення в публічному порядку факту їх вступу у шлюбні відносини. Дане визначення стосується шлюбу як такого та не містить ознак його приналежності саме до міжнародного приватного права.

3. Спірним є виділення авторкою такого різновиду шлюбних відносин з іноземним елементом, як «шлюбні відносини з приводу об'єкта приватноправових відносин, що знаходиться на території іноземної країни» (с. 38). По-перше, правовідносини між подружжям щодо спільного майна та інших об'єктів цивільних прав важко назвати шлюбними. А по-друге, тільки перебування спільного майна подружжя на території іншої держави (без різного громадянства або місця проживання подружжя) не робить їхні шлюбні відносини такими, що ускладнені іноземним елементом. І в цілому авторка дещо широко розглядає шлюбні відносини, захоплюючи також сімейні відносини між подружжям (народження дитини (с. 40), аліментні зобов'язання подружжя (с. 42), майнові відносини подружжя (с. 43-44).

4. Потребує пояснення пункт 2 наукової новизни рівня «удосконалено», а саме що конкретно удосконалено у положенні щодо можливості регулювання особистих немайнових відносин подружжя шлюбним договором.

5. Дисертантка підняла цікаве питання про можливість укладення шлюбного договору через представника (с. 140). Разом з тим, цій проблемі у роботі приділено недостатньо уваги, адже без відповіді залишилися питання щодо можливості укладення шлюбного договору через представника у разі регулювання ним особистих немайнових відносин, форму представництва, зміст довіреності представника на укладення шлюбного договору тощо.

6. Залишилися без розвитку також проблема відсутності у сімейному праві України інституту забезпечення договірних зобов'язань. Авторка лише констатувала цей факт (с. 144), але не запропонувала

подальшого вирішення даної проблеми на теоретичному рівні та на рівні внесення змін до законодавства.

Загальний висновок по дисертації

Висловлюючи зауваження по проведеному дисертаційному дослідженню, ми цілком усвідомлюємо, що можливості удосконалення будь-яких результатів дослідження є необмеженими. В тому висловлені нами зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Ксенії Андріївни Казарян, яка представляє науковий інтерес та може бути предметом для наукових дискусій та обговорень на засіданні спеціалізованої вченої ради.

Представлена на відгук дисертація є серйозним науковим дослідженням, що свідчить про вирішення важливих проблемних питань в науці сімейного та міжнародного приватного права у сфері укладення шлюбних договорів із іноземним елементом.

Дисертація логічно побудована, оформлена відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України, а її положення викладені чітко та зрозумілою мовою. Пропозицій та рекомендації можуть бути використані для удосконалення чинного законодавства та практики його застосування.

Автореферат та наукові публікації повністю відображають основні положення та результати дослідження.

Основні висновки дисертації Казарян К.А. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук містять положення наукової новизни відповідного рівня.

Дисертаційна робота Казарян К.А. відповідає спеціальності 12.00.03 – цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Таким чином, вищезазначене дає підстави вважати, що дисертація **Казарян Ксенії Андріївни «Шлюбний договір у міжнародному приватному праві»** відповідає вимогам пунктів 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою кабінету

міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю – 12.00.03 – цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Офіційний опонент

Доктор юридичних наук,

Професор кафедри цивільного права

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

О.О. Отрадна

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
ВУЧЕНИЙ СЕКРЕТАР НАДЧ
КАРАУЛЬНА Н.В.
15.08.2018

